

تاریخ آموزش و پرورش

در اسلام و ایران

عبدالمجید و اتابکان ایوبی و زنگی مصر و شام و ایران

دکتر محمد رضا شهبازی پاک

www.ketab.ir

سرشناسه: شهیدی پاک، محمدرضا، ۱۳۴۲
عنوان و نام پدیدآور: تاریخ آموزش و پرورش در اسلام و ایران عصر سلجوقی و اتابکان
ایوبی و زنگی مصر و شام و ایران
تکرار نام پدیدآور: محمدرضا شهیدی پاک
عشت سات نشر: قم؛ علویون، ۱۳۹۵
موضوعات ظاهری: ۹۴۸۰ ص.

بها: ۲۰۰۰۰ ریال

بیرا: ۱۰۰۰

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: ۱۸۹ - ۱۹۳

موضوع: آموزش - پرورش - کشورهای اسلامی - تاریخ

موضوع: آموزش و پرورش - ایران - تاریخ - پیش از اسلام

موضوع: آموزش و پرورش - ایران - تاریخ

موضوع: اسلام و آموزش و پرورش - تاریخ

رده بندی کنگره: ۲۲۱۳۹۵ ت ۳ / LC ۹۱۰۰۳

رده بندی دیویی: ۳۰۰/۹۰۱۷۶۷۱

شماره مدرک: ۳۹۳۴۳۶۶

تاریخ آموزش و پرورش در اسلام و ایران عصر سلجوقی و اتابکان ایوبی و زنگی مصر و شام و ایران

تالیف محمدرضا شهیدی پاک

انتشارات علویون

چاپ اول ۱۳۹۵

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۲۰۴۵۵-۰

فهرست مطالب:

۱۳.....	مقدمه.....
۱۵.....	کلیات.....
۱۶.....	پیشینه آموزش و پرورش اسلامی:.....
۱۷.....	تأسیس و جایگاه دانشمندان اسلامی:.....
۱۷.....	جایگاه جامع العلوم در تعلیم و تربیت اسلامی:.....
۱۸.....	آموزش اسلامی: مظهر تفکر اسلامی:.....
۱۹.....	نقش تربیت در توسعه آموزش و نظام تعلیم تربیت:.....
۲۰.....	آل بویه احیاء میراث ابرار: تعلیم و تربیت:.....
۲۰.....	تأسیس نهاد آموزش: دارالعلوم:.....
۲۱.....	توسعه نهاد های آموزشی در ایران دوره سلجوقی:.....
۲۳.....	باب اول: توسعه و تحول نهاد های آموزشی در ایران دوره سلجوقی:.....
۲۴.....	فصل اول: تاریخ سیاسی آموزشی سلجوقیان:.....
۲۴.....	ظهور سلجوقیان.....
۲۵.....	ورود سلجوقیان به حوزه قدرت اسلامی:.....
۲۶.....	جانشینان سلجوقیان اتابکان:.....
۲۷.....	محدوده جغرافیایی سلجوقیان.....
۲۷.....	پراکندگی جغرافیایی آموزش عهد سلجوقی:.....
۲.....	فصل دوم: متولیان نظام آموزشی عصر سلجوقی:.....
۲۹.....	غزالی و اثر او در توسعه تعلیم و تربیت عصر سلجوقی:.....
۳۰.....	جوینی و اثر مذهبی و تعصب او در تعلیم و تربیت عصر سلجوقی:.....
۳۰.....	تحلیل کمی نظام آموزشی عصر سلجوقی:.....
۳۱.....	پارادایم انسان فارغ التحصیل نظام تعلیم و تربیت سلجوقی:.....

فصل سوم: نظام ملک (۴۰۸-۴۸۵ هـ) و نقد تدابیر آموزشی و سیاسی اجتماعی	
او:.....	۳۳
زندگی فرهنگی علمی و سیاسی نظام الملک.....	۳۳
شخصیت سیاسی خواجه نظام الملک و عملکرد آن:.....	۳۴
نظام الملک و استفاده از آموزش و نظامیه برای کسب اهداف سیاسی.....	۳۵
مواضع خواجه بر برابر اسماعیلیه و شیعه امامیه:.....	۳۷
د آورد و نتایج حرکت آموزشی سلاجقه، تأسیس شبکه مدارس نظامیه.....	۳۸
مصلح: رم: جونی (۴۱۷-۴۷۸ هـ) و متون گرای او در تعلیم عصر سلجوقی	
.....	۴۰
تعصب کاظمی و تولید متون خاص آن.....	۴۰
تدوین ایده آموزشی نظامیه ها:.....	۴۰
کارکرد ضد علم، کتاب عقائد النظامیه در روند آموزش اسلامی.....	۴۱
فصل پنجم: غزالی (۴۵۰-۵۰۵ هـ) و تأمین محتوی فکری ساختار نظامیه..	۴۳
زندگی علمی غزالی.....	۴۴
غزالی و نقد تشیع و ردیه بر تشیع اسماعیلیه.....	۴۴
غزالی و تولید متون درسی در فلسفه سنی کاظمی:.....	۴۶
شیوه جدید تعریف و تقسیم علوم بوسیله غزالی و تأثیر آن در متون	
آموزشی:.....	۴۷
جدایی معارف دینی از دنیایی.....	۴۷
آرایه شکل جدیدی از علوم انسانی بوسیله غزالی.....	۴۷
نمود زود هنگام اثر غزالی جدایی بین علوم تجربی و علوم اسلامی:.....	۴۹
باب دوم نهاد ها در عصر سلجوقی.....	۵۲
فصل اول: نهاد از دیدگاه جامعه شناسی.....	۵۳

۵۳	بررسی جامعه شناسی نهاد.....
۵۵	فصل دوم: کارکرد نهاد آموزش و ارتباط آن با نهاد دین در عصر سلجوقی ..
۵۵	محصول کمی نهاد آموزش در عصر سلجوقی.....
۵۸	باب سوم: مراکز و نهاد های آموزشی در عصر سلجوقی.....
۶۰	فصل اول: مکتب خانه، کتاب:.....
۶۲	فصل دوم: مساجد و جوامع نهاد آموزش فعال عصر سلجوقی.....
۶۵	فصل سوم: نهاد آموزشی مدرسه در عصر سلجوقی.....
۶۵	مدارس پیدایش آن ها در عصر سلاجقه.....
۶۵	نظامیه بغداد.....
۶۷	نظامیه نیشابور.....
۶۸	ایران، ژرف نهضت مدارس در بهار اسلام عصر سلجوقی:.....
۶۸	مدرسه محصول توسعه و استمرار فرهنگ تعلیم در ایران:.....
۷۰	پیروی از پارادایم آموزشی مدرسه در بهار اسلام.....
	فصل چهارم: مدارس نظامیه از ۴۵۶ ه تا ۹۲۰ هجری از ایران تا مصر و شام
۷۲	و جزیره:.....
۷۳	فصل پنجم: مدارس زنجیره ای بغداد موازی و هم عصر نظامیه ها :.....
۷۹	فصل ششم : مدارس غیر نظامیه در ایران مصر شام سلاجقه و اتا کان.....
۷۹	پیشینه تاریخی و قدمت مدرسه در نیشابور،.....
۸۰	مدارس در طوس عصر سلجوقی:.....
۸۱	مدرسه در مرو عهد سلجوقی:.....
۸۲	مدارس قزوین عهد سلجوقی:.....
۸۳	مدارس بلخ عهد سلجوقی.....
۸۳	مدرسه در هرات عصر سلجوقی:.....

- ۸۴..... مدرسه در سمرقند عصر سلجوقی:
- ۸۵..... مدارس خوارزم معاصر سلجوقیان:
- ۸۵..... پیشینه مدارس مدارس بخارا قبل از سلاجقه و استمرار آن:
- ۸۶..... مدارس اصفهان، اردستان، یزد، کرمان عصر سلجوقی و اتابکان:
- ۸۹..... مدارس و مراکز آموزشی نجف عصر سلجوقی:
- ۹۰..... مدارس مکه و مدینه معاصر سلجوقیان ایران:
- ۹۲..... مدارس شیراز در عهد سلجوقی:
- ۹۳..... مدارس حامات، دمشق، حلب، حماه، غزه عصر سلجوقی:
- ۹۶..... مدارس عهد سلاجقه روم، قونیه، سیواس:
- ۹۷..... مدارس سلاجقه آل ایران در عهد سلاجقه، قم، ری، کاشان:
- ۹۸..... مراکز آموزشی رزم و فنم و کاشان و:
- ۹۹..... مدارس عراق غرب عصر سلاجقه، اتابکان، واسط، شوشتر، ایذه و ...:
- ۱۰۱..... مدارس همدان در عصر سلاجقه:
- ۱۰۲..... مدارس مصر معاصر عصر سلاجقه، اتابکان آن ها:
- ۱۰۴..... فصل هفتم: مراکز آموزشی غیر کلاسیک در دوره سلاجقه:
- ۱۰۴..... مرکز عبادی اجتماعی و آموزشی دیر:
- ۱۰۴..... جایگاه دیرها در مراکز آموزشی عصر سلاجقه:
- ۱۰۴..... دارالحديث و دار القرآن، در زمره مراکز آموزشی عصر سلاجقه:
- ۱۰۵..... خانه ها به عنوان مرکز آموزشی:
- ۱۰۶..... قلاع به عنوان مرکز آموزشی:
- بستان - دروازه - مشاهده - قبور - کوچه و برزن - ساحل رود به عنوان مرکز
- ۱۰۷.....
- ۱۰۸..... -بستان:

مشاهد و ضریح.....	۱۰۹
مراکز اقتصادی و اجتماعی و کارکرد آموزشی آن ها.....	۱۰۹
بیمارستان و مدارس طبی به عنوان مرکز آموزشی:.....	۱۱۰
خان- رباط- زاویه به عنوان مرکز آموزشی در عصر سلاجقه و اتابکان.....	۱۱۱
بانقاه و عملکرد آموزشی آن در عصر سلاجقه:.....	۱۱۳
باب ج: رم متون درسی عصر سلاجقه و اتابکان.....	۱۱۶
فصل اول: مواد درسی و محصولات علمی در عصر سلجوقی:.....	۱۱۷
ایده الیم و ایده و لوژی حاکم بر متون در عصر سلاجقه.....	۱۱۷
تقسیم بندی ایده و لوژیک علوم:.....	۱۱۷
فایده و غرض علم در عصر سلجوقی:.....	۱۱۸
فصل دوم: مبارزه با فلسفه افلاکونی و تشیع در متون درسی سلاجقه و اتابکان.....	۱۱۹
احتضار علوم اوایل در عصر سلجوقی.....	۱۱۹
وضعیت مواد درسی مربوط به کلام و فلسفه در عصر سلجوقی و اتابکان.....	۱۲۰
مبارزه با فلسفه ابن سینا.....	۱۲۰
فصل سوم: غزالی و پایه ریزی مبانی جدید علم کلام.....	۱۲۳
رنوس مسایل کلامی در متون عصر سلجوقی:.....	۱۲۳
فصل چهارم: متون درسی علم فقه و اصول در عصر سلاجقه و اتابکان آن ها:.....	۱۲۶
تدوین فقه سیاسی و سلطنتی و دولتی در عصر سلاجقه.....	۱۲۶
واژه سازی غزالی در مورد دانش اموختگان عصر سلاجقه:.....	۱۲۶
پیدایش مکتب کلاسیک اصول فقه و فقه شیعی در عصر سلاجقه.....	۱۲۷

۱۲۸.....	توسعه فقه موسیقی در عصر سلاجقه و اتابکان آن ها:
۱۳۰.....	فصل پنجم: پیدایش متون لغتنامه و فرهنگ‌نامه عصر سلاجقه:
۱۳۲.....	فصل ششم: پیدایش متون درسی تصوف و عرفان: عصر سلاجقه:
۱۳۳.....	فصل هفتم: متون درسی علوم تجربی عصر سلاجقه:
۱۳۳.....	جایگاه خازنی در تاریخ علوم:
	باب پنجم: روش‌ها و وسایل تدریس در نظام تعلیم و تربیت سلاجقه و
۱۳۶.....	اتابکان:
۱۳۷.....	فصل اول: وسایل تدریس و آموزش:
۱۳۸.....	فصل دوم: شیوه‌های تعلیم و تربیت عصر سلاجقه تا اتابکان:
۱۳۸.....	روش روایت:
۱۳۹.....	شیوه املاء در عصر سلاجقه:
۱۴۰.....	روش قرائت و روض:
۱۴۱.....	شیوه حفظ:
۱۴۲.....	مناظره و مذاکره و مباحث سؤال و مناقشه:
۱۴۳.....	سفرهای علمی:
۱۴۴.....	باب ششم: تشریفات اداری آموزش:
۱۴۵.....	فصل اول: گواهی و اجازه تدریس و شهادت‌نامه:
۱۴۷.....	فصل دوم: القاب آموزشی و علمی عصر سلاجقه:
۱۴۷.....	اتابک:
۱۴۸.....	فقیه:
۱۴۹.....	خطیب:
۱۴۹.....	محدث:

۱۴۹.....	امید:
۱۵۴.....	باب هفتم هزینه و بودجه مراکز آموزشی سلاجقه و اتابکان
۱۵۵.....	فصل اول: امور مالی مراکز آموزشی در عصر سلجوقی و اتابکان
۱۵۷.....	فصل دوم: نظریه غزالی و تأمین مالی علما در عصر سلجوقی:
۱۶۰.....	باب هشتم بررسی ابعاد و ویژگی‌های نظام آموزشی سلجوقی
۱۶۱.....	فصل اول: نظام آموزشی در خدمت غزبی تمدن
۱۶۱.....	استفاده از رجال ایرانی برای توسعه آموزش
۱۶۲.....	دولت و قدرت سیاسی نظامی مدارس نظامیه
۱۶۴.....	فصل دوم: نهفتن فقره در مدارس نظامیه تعصب برفقه شافعی
۱۶۸.....	باب نهم حکومت پر دایم آموزش سلجوقی در جهان اسلام
.....	فصل اول: پیدایش الگوی کلاسیک نظام آموزش اسلامی در عصر سلاجقه و
۱۶۹.....	استمرار آن در دوره اتابکان ایوبی و رجبی و ممالیک مصر و شام:
.....	فصل دوم: محدوده مکانی و زمانی در "منه المرید" آئینه تعلیم تربیت
۱۷۱.....	اسلامی:
.....	فصل سوم: مقایسه مفهوم علم و تقسیم‌بندی علوم در عصر سلجوقی و اتابکی
۱۷۳.....	در منه المرید:
.....	فصل چهارم: مقایسه ویژگی استاد و دانشجو در متون عصر سلجوقی و اتابکان
۱۷۴.....	منه المرید:
.....	فصل پنجم - مقایسه وظایف معید:
.....	باب دهم معرفی دو دانش آموخته مراکز آموزشی سلجوقی
۱۸۰.....	فصل اول: مراحل یادگیری و رشد تحصیلی بی‌هقی:
۱۸۱.....	فصل دوم: مراحل آموزش و پژوهش باخزری
۱۸۴.....	باب یازدهم آموزش‌های شیعی در عصر سلجوقی

فصل اول: جایگاه آموزش های شیعی عصر سلاجقه:	۱۸۵
مراکز آموزش شیعه در عصر سلاجقه:	۱۸۶
فصل دوم مهارت آموزش های شیعی عصر بویهی بوسیله سلجوقیان و اتابکان :	
.....	۱۸۸
فهرست منابع و مآخذ	۱۸۹

مقدمه

از جمله خدمات متقابل ایران و اسلام، در تاریخ تعلیم و تربیت است. تمدن اسلامی در عرصه تعلیم و تربیت وام دار نظام تعلیم و تربیت اسلامی است و از تاسیسات تمدنی تعلیم و تربیت که در ایران تجربه شده بود استفاده کرده است. در کارنامه آموزشی ایران پیش از اسلام جندی شاپور وجود دارد که خود به تنهایی حاکی از سنن تعلیم و تربیت در ایران است. متون ادبیت فارسی مانند شاهنامه دارای بار کمی گسترده واژه های تعلیم و تربیت مانند وره و ستان است که ژرف تعلیم و تربیت در ایران را نشان میدهد. یکی از مدارس عمده مرهنگ و تمدن انسان مسئله آموزش است. تاسیسات تمدنی تعلیم و تربیت از جمله نهادهای بشری است که بدنبال توسعه شهر نشینی و تکامل جوامع انسانی پدید می آید. یکی از جوامعی که نظام های مختلف آموزشی در بین ملل مختلف تاسیس کردند تمدن اسلامی در قرون وسطی است. جهان قرون وسطی شاهد ظهور جریان جهانی تعلیم و تربیت همزمان با ظهور اسلام است. اسلام تا حدی تربیت را در ابعاد گوناگون آن توسعه داد و متون و شیوه ها و نهادهای آموزشی و تاسیسات تمدنی جدید تعلیم و تربیت تاسیس کرد. سیر فعالیت های تعلیم و تربیت ایران که بافتح عربی متوقف شد در عصر بویهی استمرار یافت و بیش ریز موسسات آموزشی در عصر بویهی تاسیس شد و در عصر سلاجقه در ایران به نهایت توسعه رسید و بوسیله اتابکان آن ها در جهان اسلام اجرا شد. پژوهش حاضر دلیل تاریخی این فرضیه را نشان داده است که تاسیسات آموزشی عصر سلجوقی و گسترش آن ها در مصر و شام و جزیره و سپس در

مغرب و اندلس حاکی است که تاریخ تعلیم و تربیت اسلامی در حقیقت تکامل موسسه تمدنی تعلیم و تربیت در تمدن ایرانی است که در دوره اسلامی با روح فرهنگ اسلامی تکامل و توسعه پیدا کرده است. پژوهش حاضر بخشی از متن درس تاریخ آموزش و پرورش در ایران و اسلام است که در ترم ۱۳۷۶-۱۳۷۸ در دانشگاه قم تدریس شده است.

www.ketab.ir